

JAN DOMINIK BOGATAJ OFM

Cerkev kot karavana: sinod-i-alna ekleziologija Ireneja Lyonskega

Povzetek: Avtor v članku obravnava inovativno besedno zvezo, ki jo Irenej Lyonski v svojem znamenitem delu *Zoper krivoverstva* uporabi na dveh mestih, in sicer ko metaforo karavane (gr. συνοδία) aplicira na Cerkev. Najprej predstavi biblično besedje, ki izraža iz korena te besede, čemur nato sledi prikaz Irenejeve unitarne ekleziologije. Drugi del prispevka se izkaže za še bolj inovativnega, saj avtor prvotno eklezialno metaforiko karavane razvija v smeri nekaterih ključnih prvin te metafore: trgovanje, varnostni vidik skupnega potovanja, vnaprej določene poti, postajališča, sestava karavane, spremljevalne listine. Tako se pogloblja izvirna Irenejeva metafora, ki pa v njegovem delu še ni bila eksplicitno razvita.

Ključne besede: karavana, ekleziologija, Cerkev, Bližnji vzhod, potovanje, sinoda, sinodalnost, sinodija, *synodia*

Abstract: In this article, the author discusses the innovative syntagm used by Irenaeus of Lyon in two places in his famous work *Against Heresies*, when he applies the metaphor of the caravan (Greek: συνοδία) to the Church. First, the author introduces the biblical text from which grows out of the root of this word, what is then followed by an exposition of Irenaeus' unitarian ecclesiology. The second part of the paper proves to be even more innovative, as the author develops the original ecclesiological metaphor of the caravan towards some of the key elements of this metaphor: trade, the security aspect of a common journey, predetermined routes, stopping points, the composition of the caravan, the accompanying documents. In this way, Irenaeus' original metaphor is deepened, since it has not yet been explicitly developed in his work.

Keywords: caravan, ecclesiology, Church, Middle East, journey, synod, synodality, synod, *synodia*

1. UVOD

Beseda, ki jo v zadnjem času v cerkvenem življenju poslušamo tako pogosto, da se nam kdaj pa kdaj morda že upira, *sinoda* (gr. σύνοδος, db. skupna pot), pravzaprav ni »krščanskega« izvora, saj jo poznajo že stari grški pisci, kot je denimo zgodovinar Herodot iz 5. stoletja pr. Kr., pa tudi ne bibličnega.¹

Vendar ni čisto res, da izraza *sinoda* ne najdemo v Svetem pismu – ni ga le v grški Novi zavezi. V Apostolskih delih sicer naletimo na poročilo o zboru apostolov v Jeruzalemu, toda brez posebej izoblikovane terminologije; v besedilu najdemo tudi deležnik συνοδεύοντες (Apd 9,7), ki izhaja iz glagola συνοδεύω in označuje »tiste, ki potovali s (Pavlom)«, vendar na njem ne najdemo posebne teološke

pregnantnosti. Če pobrskamo po antičnem grškem prevodu Stare zaveze, imenovanem Septuaginta, najdemo tako glagol *synodeúō*, ki pomeni potovati skupaj (v tem primeru skupaj »z razjedajočo nevoščljivostjo«, prim. Mdr 6,23 LXX), kot tudi samostalni *sýnodos* (σύνδοος), ki ga srečamo na treh mestih. (Bogataj 2022; Arko 2022)

Enkrat označuje *zbor* oz. *srečanje*, ki ga pripravi Asájeva mati Ana (= Maáha) v svetem gaju (ἐποίησεν σύνδοον ἐν τῷ ἄλσει): iz hebrejskega Svetega pisma izvemo, da je napravila podobo boginji Ašeri in s tem malikovala (3 Kr [=1 Kr] 15,13 LXX). Drugič izraz *sinoda* pomeni *skupino*, in sicer prešuštnih upornikov izmed nezvestega ljudstva, nad katerimi jadikuje Jeremija (σύνδοος ἀθετούντων, Jer 9,1 [9,2] LXX). Tretjič pa naznačuje *združitev* oz. *konjunkcijo* mesecev, ko Mojzes pred smrtjo podeli Jožefovemu rodu blagoslov dežele, ki bo dajala pridelke v skladu z letnim časom, s povezavo mesecev (ἀπὸ συνόδων μηνῶν, 5 Mz 33,14 LXX). Razjedajoča zavist, malikovalski zbor, truma sleparjev in zvezdoslovski pojav – očitno izraz *sinoda* v Svetem pismu res nima velike sreče!

A k sreči krščanstvo poleg Svetega pisma tudi v izročilu, kot v dveh tesno povezanih tokovih istega studenca Božja razodetja (prim. BR 9), najdeva pot do resnice, saj je Jezus po apostolih napravil verigo izročila, ki se vije in pogloblja vse do nas. Začetni členi te verige so bili apostoli in preostali prvi učenci, nato pa škofje, med katerimi tiste iz prvih stoletij, ki so se najbolj odlikovali po svoji svetosti in zvestem nauku, imenujemo cerkveni očetje. In prav tisti med njimi, ki so živeli v grško govorečih predelih, so od svojih poganskih sopotnikov prevzeli izraz *sinoda*, da so z njim označili vrsto stvari, ki jih je izoblikovala nova krščanska kultura. Ignacij Antiohijski, ki je pisal krščanski skupnosti v Efezu, svoje naslovnike imenuje takole:

»Vsi ste torej tudi sopotniki (*sinodniki* oz. *sinodalci*, σύνδοοι), nositelji Boga, nositelji templja, nositelji Kristusa, nositelji svetega, v vsem okrašeni z

zapovedmi Jezusa Kristusa.« (Pismo Efežanom 9.2 [Spisi apostolskih očetov 1996]).

Predvsem se je ta izraz *sinoda* v krščanskem izrazoslovju uveljavil kot označba za srečanje, zbor, koncil oz. *sinodo* v tem pomenu: šlo je bodisi za manjše, lokalne zbore škofov bodisi za vesoljne zbore, na katerih so razpravljali in odločali o pomembnih zadevah krščanskega nauka in življenja. Nadalje v patristični in bizantinski grščini beseda *sinoda* označuje bogoslužni zbor, lahko tudi zbor heretikov, posebej pa je to tudi sopomenka za Cerkev tako z malo (prim. Gregor Nazianški, Ep. 57) kot z veliko začetnico (prim. Janez Krizostom, Exp. in Ps. 149.1). Beseda *sinoda* se je uporabljala tudi kot izraz za združitev raznih stvari, npr. obeh narav v Kristusu.

1.1 SYNODIA

A če bi na vso silo vendarle želeli iskati biblično utemeljitev *sinode*, predlagam zelo podobno grško besedo, in sicer *synodía*. Beseda sama že v antični literaturi najprej pomeni potovanje v družbi oz. druženje na potovanju. Pozna jo že denimo véliki rimski govornik Cicero, ki pravi, da nastane odlična družba (*praeclara synodía*), če jo sestavljajo pravi moške (Att. 10.7.2). Grški komediograf Menander († ok. 292 pr. Kr.) svari: »Vedno bēži od družbe pokvarjenega človeka (ἀνδρὸς πονηροῦ φεύγε συνοδίαν ἀεί).« (Monostihoi 24)

Poleg navedenega beseda *synodía* v konkretnem pomenu označuje tudi skupino popotnikov oz. karavano. Kot táko jo na primer poznata grški geograf Strabon (prim. Geographica 4.6.6) in pa tudi evangelist Luka, ki ob opisovanju pogrešanega dečka Jezusa zapiše: »Misleč, da je pri popotni družini (ἐν τῇ συνοδίᾳ), sta prehodila pot enega dne.« (Lk 2,44 JP; prim. Neh 7,5.64 LXX)

Beseda *synodía* ima tako res osnovo v Svetem pismu, a spet se izkaže, da nima najbolj pozitivne konotacije. Označuje kolono ljudi, skupino popotnikov, karavano, sredi

katere naj bi potoval Božji Sin(ček) – vendar v resnici ni bilo tako.

2. IRENEJ LYONSKI IN SINOD-I-ALNA EKLEZIOLOGIJA

Iz te neprijetne zagate nas vnovič lahko izjemno izвлеčejo naši cerkveni očetje. In h komu bolj imenitnemu kot k velikemu škofu Ireneju se lahko zatečemo s prošnjo na pomoč? Od 21. januarja 2022 je v rimski Cerkvi Irenej uradno imenovan tudi cerkveni učitelj kot *doctor unitatis* (učitelj edinosti).

Irenej je bil Grk iz Polikarpovega rojstnega mesta Smirna v Mali Aziji, zdaj v Izmiru v Turčiji, rodil se je verjetno med letoma 120 in 140.² Ko je Mark Avrelij, rimski cesar med letoma 161 in 180, preganjal kristjane, je bil Irenej duhovnik lyonske cerkve. Duhovniki tega mesta, med katerimi jih je bilo veliko zaprtih zaradi vere, so ga leta 177 poslali v Rim s pismom papežu Eleuteriju o hereziji montanizma, ob tej priložnosti pa je odločno pričal o svojih zaslugah. Medtem ko je bil Irenej v Rimu, se je v Lyonu začelo preganjanje. Po vrnitvi v Galijo je Irenej nasledil mučenca svetega Potina in postal drugi lyonski škof.

Skoraj vsi njegovi spisi so bili usmerjeni proti gnosticizmu. Najbolj znan od teh spisov je *Adversus haereses* (Zoper krivoverstva). Irenej omenja, da je naletel na gnostične spise in se pogovarjal z gnostiki, kar se je morda zgodilo v Mali Aziji ali Rimu.

O Irenejevem življenju po tem, ko je postal škof, je malo znanega. Zadnje dejanje, o katerem poroča Evzebij (150 let pozneje), je, da je leta 190 ali 191 vplival na papeža Viktorja I., naj ne izobči krščanskih skupnosti v Mali Aziji, ki so vztrajale pri praznovanju velike noči na kvatrodecimanski način (14. nisana). O datumu njegove smrti, ki se je morala zgoditi ob koncu drugega ali v začetku tretjega stoletja, ni nič znanega, Katoliška cerkev pa ga šteje za mučenca.

Za Irenejevo teologijo je vprašanje glede edinosti eno osrednjih, kar je le deloma mogoče pojasniti z njegovimi antignostičnimi

polemikami (von Balthasar 1990). Bolj temeljno ta naravnost izhaja iz notranje dinamike njegovega razumevanja vere in teologije. V nasprotju z različnimi božanskimi bitji gnostičnih sistemov in dvema bogovoma pri Markionu Irenej vedno znova poudarja, da obstaja samo en Bog, Oče enega Jezusa Kristusa. Ta en in isti Bog je ustvaril človeka in od samega začetka načrtoval njegovo odrešenje. Od začetka zgodovine se je razodeval po svoji Besedi in tako pripravljal prihod svoje Besede v mesu. Jezus Kristus je resnično eno; je Bog in človek. V nasprotju z osnovno protitelesno usmeritvijo gnostične misli je Irenej poudaril, da je Beseda postala meso, da bi lahko prenesla svojega Duha našemu telesu. Tako bo naše človeštvo, ki ga Duh postopoma preoblikuje v podobo Sina, sprejeto v osebno občestvo z Očetom in napolnjeno z njegovim življenjem. Tako se začetek poveže s koncem, prvi Adam je odrešen v drugem, Božje stvarstvo pa je po Duhu v Sinu v celoti povzeto in vpeljano v Očetovo navzočnost.

S konceptom edinost je tesno povezana tudi Irenejeva ekleziologija (Kereszty 1984; Minns 2010, xiii; Behr 2013; Ciascai 2019). Izraz *ekklesia* uporablja le za osrednjo fazo zgodovine odrešenja: to je skupnost, v kateri in po kateri Duh predaja Kristusa vsemu človeštvu in preoblikuje človeštvo v Kristusovo telo. Toda vse v Stari zavezi pripravlja Cerkev, izraelsko ljudstvo jo celo vnaprej upodablja, Cerkev sama pa je začetek in anticipacija končne dovršitve, nebeškega Jeruzalema.

Z uporabo istega izraza za vesoljno in krajevno Cerkev brez modifikacij sporoča, da se mu ti dve stvari zdita v nekem smislu enaki: krajevna Cerkev je Cerkev na določenem kraju, vendar le v občestvu z vsemi krajevnimi Cerkvami. »Čeprav je Cerkev razsejana po vsem svetu (*oikouménē*) in sega do skrajnih meja zemlje (*Ecclesia enim per uniuersum orbem usque as fines terrae seminata*), je po apostolih in njihovih učencih prešla *vero*.« (AH 1.10.1) Prava vera je za Ireneja ključen določnik, ki zamejuje in vzpostavlja Cerkev, zato verjetno ni naključje, da srečamo

eno njegovih najbolj izvirnih eklezioloških metafor – namreč tisto o Cerkvi kot karavani bratov iste vere – v okviru govora o konkretni cerkveni skupnosti v zvezi z vprašanjem prave vere.

Ko Irenej Lyonski († ok. 202) opisuje krivo-verca Kerdona – Markionovega predhodnika, ki je deloval za časa osmega rimskega papeža, Higina – zapiše:

»Večkrat je prišel v Cerkev in izpovedal vero, nazadnje pa se je zgodilo tole: ker je zdaj skrivoma učil, zdaj izpovedoval vero, so ga zavrnil ti, ki jih je narobe učil, bil pa je tudi odrezan iz karavane bratov (ἀφιστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν συνοδίας).« (AH 3.4.3)³

Tu se z izrazom *synodía*, karavana oz. skupina popotnikov, označuje Cerkev, skupnost kristjanov. (Kot apologijo tedanje rimske hierarhije lahko dodamo, da je grški deležnik ἀφιστάμενος mogoče razumeti tudi medialno, se pravi, da se je Kerdon »sam odrezal« iz skupnosti.)

V Irenejevem obsežnem delu se ta beseda *synodía* najverjetneje pojavi še enkrat. Čeprav grško besedilo za to drugo mesto ni ohranjeno, pa lahko na prisotnost te besede sklepamo po starodavnem latinskem prevodu, ki v obeh primerih prinaša isto besedo: *conventus* (skupnost). Irenej takole piše zoper tiste krivoverce, ki so zavračali učenje apostola Pavla:

»Tisti, ki ne sprejemajo njega (tj. Pavla), ki ga je izbral Gospod, da bi pogumno ponesel njegovo ime k omenjenim narodom, zavračajo Gospodovo izbiro ter sami sebe ločujejo od karavane apostolov.« (AH 3.15.1)

3. IRENEJ, CERKEV IN KARAVANA

Da bi bolje prodrli v razumevanje te Irenejeve metafore, moramo najprej bolj pojasniti izraz karavana. Besede je perzijskega izvora, *kār(a)vān*, in pravzaprav pomeni obliko skupnega potovanja ljudi in blaga, organiziranega tako, da zagotavlja obrambo

pred oboroženim napadom, zadostne zaloge za potnike in živali ter upoštevanje vnaprej določenih poti in urnikov. Največji del karavanskega prometa so obsegale trgovske karavane, vendar so v Perziji obstajale tudi druge vrste, med katerimi so bile najpomembnejše romarske karavane, obstajala pa je tudi karavana za potovanje mrtvih (*Encyclopedia Britannica*, 10. izd., s. v. »Caravan«; Fragner 1996).

Iz teologije lyonskega škofa izvira prepričanje, da je pravzaprav celotno življenje vernika nekakšno potovanje, kar se lepo razjasni ob primeru Abrahama, ki je zapustil vse svoje zemeljsko sorodstvo in sledil Božji Besedi: »Z Besedo je bival na tujem (*xeniteuein*), da bi postal sodržavljan Besede (*syn tō Logō politeusthai*).« (AH 4.5.3) Nato Irenej v istem tonu nadaljuje in metaforo potovanja vere raztegne tudi na apostole in vse kristjane:

»Po pravici so tudi apostoli, ki so iz Abrahamovega rodu, zapustili čoln in svojega očeta ter sledili Besedi. In po pravici tudi mi, ki imamo isto vero kot Abraham, vzamemo križ kakor Izak les in mu sledimo. Kajti v Abrahamu se je človek naučil in navadil (*assu-escere*) slediti Božji Besedi. Abraham je namreč po svoji veri sledil zapovedi Božje Besede in vdano prepustil svojega edinorojenega in ljubljene sina v daritev Bogu.« (AH 4.5.4)

Na podlagi zgoraj navedenih strokovnih zgodovinskih opredelitev o tem, kaj sama karavana je, se bomo v nadaljevanju posvetili šestim najznačilnejšim vidikom te podobe in se skozi njih približali globlinam Irenejevega učenja.

3.1 TRGOVANJE

Prvi vzrok za razvoj karavan je bil v tem, da je obstajalo veliko povpraševanje po trgovskem blagu, ki ga je bilo treba daleč pretovoriti; karavane so na poti do več ciljev lahko preživele tedne in celo mesece. Metafora karavane torej na prvem mestu aludira na

prodajo najrazličnejših dobrin: bakra, kositra, tekstila, srebra, zlata, čaja, začimb ...

Tudi v Irenejevi ekleziologiji najdemo nekaj mest, kjer je poudarjeno, da je Cerkev shramba in izročiteljica različnih darov, ki pa jih – drugače od trgovskih karavan – ponuja zastonj, saj jih je tudi prejela brezplačno:

»Ni mogoče naštetih darov, ki jih je Cerkev po vsem svetu prejela od Boga in s katerimi v imenu Jezusa Kristusa, križanega pod Poncijem Pilatom, vsak dan pomaga ljudem, pri tem pa nikogar ne zapeljuje in ne zahteva denarja: kar je namreč zastonj prejela od Boga, tudi zastonj deli naprej.« (AH 2.32.4)

Podobno je merilo brezplačnega oz. zastonskega »trgovanja« po Irenejevo preizkusni kamen med pravo potjo, po kateri hodi Cerkev, in zgrešeno potjo krivovercev:

»Pri njih torej vsem na očem prihaja do zablode, zavajanja in čarodejskih prevar, v Cerkvi pa najdemo usmiljenje, trdnost in resnico v pomoč ljudem; mi ne samo delujemo brez vsakega plačila in nagrade, ampak tudi sami od svojih dobrin dajemo za odrešenje ljudi in bolniki od nas pogosto prejmejo to, česar jim manjka in kar potrebujejo.« (AH 2.31.3)

V Cerkvi so različne dobrine shranjene, saj so jih vanjo zbrali apostoli. Z dobrinami je mišljen pravi nauk.

»Ker je torej toliko dokazov, resnice ni treba še naprej iskati pri drugih, saj se jo zlahka prejme od Cerkve. V njej so namreč apostoli kot v nekakšni bogati shrambi (*in depositarium*) celovito zbrali vse, kar je povezano z resnico, da bi vsakdo, ki bi želel, vzel iz nje pijačo življenja. Ta resnica je vhod v življenje, vsi drugi pa so tatovi in roparji. Zato se jih je treba ogibati, z največjo vnemo pa ljubiti to, kar je povezano s Cerkvijo, in se okleniti izročila resnice.« (AH 3.4.1)

Metafora posode pri Ireneju pogosto nastopa. V naslednjem slovitem odlomku ponazarja posoda vero, ki pomlaja Cerkev,

obenem pa ta vera, ki je v posodi, pomlaja tudi posodo samo.

»To vero smo prejeli od Cerkve in jo ohranjamo, saj po delovanju Božjega Duha kot dragocen zaklad v dobri posodi (*quasi in vaso bono*) vedno pomlaja (nas), pri tem pa pomlaja tudi posodo samo, v kateri je. Cerkvi je bil namreč ta Božji dar kakor ustvarjenini diha zaupan zato, da bi ga bili deležni vsi udje in bi tako oživel; vanjo je bilo shranjeno občestvo s Kristusom, to je Sveti Duh, poročstvo nepropadljivosti, potrditev naše vere in leste za vzpon k Bogu. Kajti v Cerkvi je Bog postavil apostole, preroke, učitelje in vse drugo delovanje Duha.« (AH 3.24.1)

V tem okviru je kot nekakšno antropološko ekstenzijo ekleziološkega nauka o Cerkvi kot o shrambi omeniti eno najlepših, a tudi najdrznejših Irenejevih misli o človeku kot o posodi, ki sprejme Božje delovanje: »Bog je namreč človekova slava, človek pa je posoda (*receptaculum*), ki sprejme Božje delovanje in vso njegovo modrost in moč. Kakor se zdravnik preizkusi pri bolnih, tako se tudi Bog razodene pri ljudeh.« (AH 3.20.2) Človek v tej prizmi radikalno potrebuje Boga, saj mu lahko le on podeli srečo, slavo in popolnost, za katero je bil ustvarjen – a na skrivnostni način tudi Bog potrebuje človeka, in sicer grešnega človeka, na katerem lahko do konca pokaže svojo moč, modrost in dobroto.

Metaforiko karavanskega poslovanja odslkava tudi jasen in močno navzoč Irenejev poudarek na Cerkvi kot skupnosti, ki jo razodeto od Boga in izročeno od prejšnjih rodov sprejme in izroča oziroma predaja naprej.

»Izročilo apostolov, ki se je razširilo po vsem svetu, lahko v vsej Cerkvi vidijo vsi, ki želijo videti resnico. In naštejemo lahko tiste, ki so jih apostoli v Cerkvah postavili za škofe ter njihove naslednike vse do naših dni. Ti niso ne učili ne poznali nič takšnega, o čemer oni blebetajo. Če bi namreč apostoli poznali silne skrivnosti, o katerih bi

Foto: Jan Pirnat

posebej in na skrivaj učili popolne, bi jih izročili zlasti tistim, katerim so zaupali tudi same Cerkve. Želeli so namreč, da so tisti, ki so jih pustili za naslednike in jim izročili svoje lastno učiteljsko mesto, zares popolni in v vsem brezgrajni: če bi ti pravilno ravnali, bi nastala velika korist, če pa bi zašli, bi prišlo do silno velike nesreče.« (AH 3.3.1)

Kot v karavani, ki dobrine prenaša z enega kraja na drugega, je po Irenejevo tudi v Cerkvi »izročilo resnice« tisto, ki »v Cerkvi izhaja od apostolov« in je prišlo do nas: »To je celosten dokaz, da se je ena in ista oživljajoča vera v Cerkvi od apostolov do danes ohranjala in izročala v resnici.« (Ah 3.3.3) Kdor temu izročilu apostolov in starešin, ki ga ohranja Cerkev, nasprotuje, ni na pravi poti do resnice (AH 3.2.2).

3.2 SKUPNO POTOVANJE JE VARNO

Drugi vzrok za razvoj karavan je bila potreba po varnosti, saj so bila dolga območja, skozi katera so potekale poti, večinoma zelo redko poseljena; da bi ohranili varnost pred oboroženimi roparji, je bilo običajno, da so bili nekateri člani karavane opremljeni z orožjem in celo deležni bojnega usposabljanja.

Nevarnost potovanja Cerkve po tem svetu Irenej najprej ponazoril s starozavezno podobo Lotove žene, ki je bila v obliki solnatega stebra puščena v puščavi. Metafora pustinje kaže na Cerkvi neprijazen svet, po katerem ta neomajno potuje.

»Medtem ko se je to dogajalo, je (Lotova) žena ostajala na obrobju Sodome, ne več kot propadljivo meso, marveč kot solnat steber (1 Mz 19,26), ki za vedno ostane takšen: s svojo naravno pojavnostjo prikazuje to, kar je običajno za človeka, kajti tudi Cerkev, ki je sol zemlje (Mt 5,13), je bila puščena v pokrajini zemlje, da trpi človeške tegobe. Čeprav ji nenehno jemljejo ude, ostaja neokrnjen solnat steber, se pravi

opora vere, ki podpira svoje sinove in jih pošilja k njihovemu Očetu.« (AH 4.31.3)

Le skupno potovanje v karavani Cerkve, ki ohranja pravo pot resničnega nauka, izročenega apostolom, lahko po Irenejevo vodi po pravi poti.

3.3 VNAPREJ DOLOČENE POTI

Na sledi predhodne značilnosti karavan je tudi naslednja: karavane so se vedno gibale po vnaprej določenih poteh, katerih zaporedne faze so bile odvisne od dostopnosti vode, primernih počivališč in naselij. Vendar vsakdo ni znal prepoznati poti med temi stalnimi točkami, zato je vsaka karavana potrebovala specializiranega vodnika. Te poti so se postopoma razvile iz tradicionalnih potovalnih vzorcev posameznih družb in kulturnih skupin.

Romarskih karavan niso spremljali tako imenovani vodniki, saj so bile poti vedno enake in dobro znane, so se pa zato običajno razne beduinske skupine ponujale za spremstvo in so neredko namerno vodile svoje stranke v nevarnosti, pred katerimi naj bi jih po dogovoru obvarovale.

V Irenejevem delu *Zoper krivoverstva* – prav nič nepričakovano – srečamo številne omembe krive poti, po kateri zgrešeno hodijo krivoverci, npr. valentinijanci: »Upravičeno bom torej pokazal, da so zašli daleč od resnice.« (AH 2.30.9) To nasploh velja za vse krivoverce, ki so »slepi glede resnice, nujno hodijo po takšni ali drugačni vijugasti poti in zato so tudi sledi njihovega nauka razpršene brez vsakršne ubranosti in reda«, medtem ko »pot tistih, ki pripadajo Cerkvi, obkroža ves svet, ima trdno izročilo, ki izhaja od apostolov, in nam kaže, da imajo vsi eno in isto vero, kajti vsi sprejemajo enega in istega Boga Očeta, verujejo v isto ojkonomijo učlovečenja Božjega Sina, priznavajo isti dar Duha, se urijo v istih zapovedih, ohranjajo isto ureditev Cerkve, pričakujejo isti Gospodov prihod ter upajo na isto odrešenje celega človeka,

se pravi duše in telesa«. (AH 5.20.1) Irenej govori o eni in isti pravi poti po vsej zemlji: »Oznanilo Cerkve je torej resnično in trdno, saj se po njem po vsem svetu kaže ena in ista pot odrešenja.« (AH 5.20.1) Na drugi strani pa opozarja pred zlim, zvijačnim, zapeljivim in nevarnim naukom valentinijancev in drugih krivovercev ter razkriva »neutemeljenost njihove poti«. (AH 2.19.8)

3.4 POSTAJALIŠČA

Umestitve karavanskih postojank oz. karavanserajev so bile določene glede na zaloge pitne vode. Ta postajališča so služila kot okrepčevalnice in prenočišče za trgovske, romarske, poštno in zlasti uradne potnike. Po plačilu vstopnine so lahko dobili zaloge zase in za svoje živali, spalne prostore in hleve, vse pod zaščito stražarjev. Poleg tega je bilo običajno mogoče opraviti manjša popravila in celo poiskati zdravniško pomoč.

V Irenejevi predstavitvi potovanja Cerkve vse od njenih začetkov srečamo podobne prikaze določenih »postajališč«. Že v bibličnem obzorju so ta postajališča kraji, kjer so se apostoli – predvsem Pavel – ustavljali, oznanjali in zbirali prve krščanske skupnosti. Na sledi svetopisemskim poročilom se tudi Irenej sam kot nekakšna naslednja postaja uvršča v ta niz oznanjevalcev. Posebej lepo to prikaže na primeru Smirne, njegovega rojstnega kraja, in bližnjega Efeza, ki ga je prav tako dobro poznal. Oba kraja postaneta pomembna karavanseraja zgodnje Cerkve, ki ju povezuje znamenita osebnost Polikarp.

»(Omenim lahko) tudi Polikarpa: ne samo da je bil učenec apostolov in je živel z mnogimi, ki so videli našega Gospoda, ampak so ga apostoli postavili tudi za škofa v Aziji v Cerkvi, ki je v Smirni. Njega sem tudi sam videl, ko sem bil še zelo mlad. Dolgo časa je živel in zelo star je zapustil to življenje, potem ko je preslavno in nadvse odlično pričeval. Vedno je učil to, kar se je naučil od apostolov

in kar izroča tudi Cerkev in je edino resnično. O tem pričujejo vse Cerkve v Aziji in Polikarpovi nasledniki do danes. On je bil mnogo verodostojnejši in zanesljivejši pričevalec resnice kot pa Valentin, Markion in drugi, ki imajo sprevržena prepričanja. Ko je pod Aniketom prišel v Rim, je mnoge izmed prej omenjenih krivovercev spreobrnil k Božji Cerkvi, ko je oznanjal, da je od apostolov prejel eno in edino resnico, prav tisto, ki jo izroča Cerkev. Nekateri so ga slišali (pripovedovati), da se je Janez, Gospodov učenec, v Efezu šel kopat, toda ko je v kopališču zagledal Kerinta, je planil iz kopališča, ne da bi se okopal, rekoč: »Bežimo, da se kopališče ne zruši, kajti notri je Kerint, sovražnik resnice!« Tudi sam Polikarp je, ko mu je nekoč Markion prišel pred oči in dejal: »Priznaj nas!«, odgovoril: »Priznam te za prvorojenca Satana.« Tolikšna je bila previdnost apostolov in njihovih učencev, da niso hoteli niti v besedi imeti nič skupnega s kom izmed ponarejevalcev resnice. Tako je dejal tudi Pavel: Krivoverca se po prvem in drugem svarilu ogiblji, saj veš, da je izprijen, če je tak, in da se je sam obsodil. Obstaja tudi zelo pomembno Polikarpovo pismo Filipljanom, iz katerega se lahko tisti, ki to želijo in skrbijo za svoje odrešenje, poučijo o značaju njegove vere in oznanilu resnice. Dodajmo še, da je tudi Cerkev v Efezu, ki jo je ustanovil Pavel, Janez pa je v njej prebival vse do Trajanovega časa, resnična priča izročila apostolov.« (AH 3.3.4)

3.5 SESTAVA KARAVANE

Celotno kolono je vodil poglavar (perz. *kārvān-sālār*), ki je določil pot, po kateri se bo vila, in prevzel organizacijo karavane. Posamezni potniki so mu plačali pavšalen znesek za vsako tovarno žival; iz teh sredstev

naj bi se plačali vsi stroški karavane. Izključna dolžnost vodje karavane je bila, da poskrbi za stražo, zaloge, prenočišča itd. Na Bližnjem vzhodu so bile najpogostejše tovarne živali kamele, vendar so se uporabljali tudi osli, mule, konji in včasih celo voli; vključene so bile tudi jahalne živali, ki so zagotavljale sveže konje za spremljevalno osebje.

Kot pravega sinodiarha, resničnega voditelja karavane, se v širši prizmi seveda najprej lahko razume Gospoda Jezusa Kristusa, »vladarja in voditelja iz Juda« (AH 4.10.2; prim. 1 Mz 49,10) kot bogočloveškega voditelja vsega človeštva. Če pa v podobi karavane razumemo zgolj človeški del Kristusovega telesa, so v Cerkvi škofje tisti, ki so od Gospoda in apostolov prejeli nasledstvo. Irenej piše, da so apostoli »namreč želeli, da so tisti, ki so jih pustili za naslednike in jim izročili svoje lastno učiteljsko mesto, zares popolni in v vsem brezgrajni: če bi ti pravilno ravnali, bi nastala velika korist, če pa bi zašli, bi prišlo do silno velike nesreče.« (AH 3.3.1) Čeprav govori o Cerkvah v Germaniji, pri Ibercih, pri Keltih, na Vzhodu, v Egiptu, v Libiji ali »v središču sveta« (prim. AH 1.10.2), ohranja Irenej enotnost krščanskega ljudstva, ki ga utemeljuje na eni in isti moči izročila. V tem kontekstu poseben imenuje »mogočno, nadvse starodavno in vsem poznano Cerkev, ki sta jo v Rimu ustanovila in osnovala dva preslavna apostola, Peter in Pavel,« in opozori na nevarnost odpada od soglasja z njo, ki ima »odličnejši izvor [*potentior principalitas*]«: »V njej se je namreč za vse ljudi od nekdaj ohranilo izročilo apostolov.« (AH 3.3.2)

V delu *Zoper krivoverstva* najdemo dolg odlomek, v katerem Irenej prikazuje, kako je v podobah (*figuraliter*) tudi Stara zaveza vnaprej napovedala usodo človeka s pomočjo podobe iz živalskega sveta. Kot so živali ločene na čiste in nečiste, obstaja tako tudi razlikovanje med duhovnimi in mesenimi ljudmi, vendar ne na način gnostikov, ki so zagovarjali že vnaprejšnjo razvrstitev ljudi v tri skupine v smislu predestinacije, marveč se po Ireneju ljudje sami s svojim ravnanjem razvrstimo

bodisi med tiste, ki Boga zavračajo, bodisi tiste, ki ga sprejemajo in poslušajo njegovo besedo.

»Vse to je v podobah. Vse živali, ki imajo parklje preklane na dvoje in prežvekujejo (*duplicem ungulam habent et ruminant*), je namreč razglasila za čiste, druge, ki nimajo obeh lastnosti ali pa samo ene od njiju, pa je izločila kot nečiste (prim. 3 Mz 11,2-3; 5 Mz 14,3-4). Kdo so torej čisti? Tisti, ki v veri odločno potujejo proti Očetu in Sinu – to je namreč odločnost tistih, ki imajo na dvoje preklane parklje – ter noč in dan premišlujejo Božje besede, da bi bili ovenčani z dobrimi deli – to je namreč krepost prežvekovalcev. Nečisti pa so tisti, ki nimajo preklanih parkljev in ne prežvekujejo, se pravi ne verujejo v Boga in ne premišlujejo njegovih besed: to je gnusoba poganov. Živali, ki prežvekujejo, a nimajo preklanih parkljev, so prav tako nečiste: to je prisposoda za Jude, ki imajo v ustih Božje besede, vendar pa se ne zakoreninijo v Očetu in Sinu, zaradi česar je ves njihov rod spolzek. Živali, ki imajo en sam parkelj, namreč zlahka zdrsnejo, trdnije pa stojijo tiste, ki imajo preklane parklje, saj pri hoji oba parklja sledita drug drugemu in en parkelj podpira drugega.« (AH 5.8.3)

Sveto pismo stare zaveze kamele sicer uvršča med nečiste živali, saj le-te resda prežvekujejo, nimajo pa parkljev oz. jih imajo popolnoma preklane (prim. 3 Mz 11,4; 5 Mz 14,7). Toda četudi bi v tej primeri karavanske kamele ostale zunaj Božjega kraljestva, lahko jasno vidimo, da Ireneju tudi biblična in življenjska simbolika kopit različnih živali, ki so sestavljale karavane, ni tuja. Navsezadnje je Mojzes po Božjem naročilu ob izhodu iz Egipta poskrbel, da tam ni ostala nobena živana, »ostal ni niti en parkelj« (2 Mz 10,26), marveč so vsi šli na pot.

3.6 SPREMLJEVALNE LISTINE

Predstavo o karavanskih birokratskih postopkih nam lepo opisujejo listine, ki so nastale že v času stare asirske civilizacije, torej v 20. in 19. stoletju pr. Kr.; in sicer gre za listine treh vrst (Trolle 1967). Za to pošiljko je bilo pogosto treba napisati tablico, v kateri so bili navedeni izročena količina, cilj in drugi možni pogoji transakcije – dokumenti te vrste se imenujejo *prevozne pogodbe*. Nato je moral pošiljatelj obvestiti svojega vodjo ali zastopnika na cilju. To je bilo storjeno s pismom prejemnikom, da je pošiljka na poti, in navedbo pošiljateljelih želja v zvezi s prodajo pošiljke – tovrstna pisma se imenujejo *obvestilna sporočila*. Zadnje besedilo v postopku je napisal prejemnik pošiljke. V pismu pošiljatelju je podal poročilo o svojih dejavnostih, v katerem je navedel prejem pošiljke in opravljeno prodajo ali nakup. V številnih primerih so v teh dopisih navedeni menjalni tečaji in podroben seznam vseh stroškov – takšna besedila so imenujejo *karavanški računi*.

Kot *prevozne pogodbe* je pri Ireneju mogoče razumeti izročena svetopisemska besedila apostolskega izvora, saj sta v njih navedena opis in cilj celotne Božje odrešilne pošiljke.

»Trdna, neizmišljena in edina resnična je torej naša vera, ki je bila očitno dokazana s temi Pismi, ki so bila prevedena na omenjeni način, pa tudi oznanilo Cerkev je neponarejeno. Kajti apostoli, ki so starejši od vseh teh, soglašajo z omenjenim prevodom in prevod soglašja z apostolskim izročilom.« (AH 3.21.4)

»Tako je Matej med Hebrejci v njihovem jeziku izdal evangelijski zapis, medtem ko sta Peter in Pavel v Rimu oznanjala evangelij in ustanovila Cerkev. Po njuni smrti nam je Marko, Petrov učenec in prevajalec, v zapisani obliki izročil to, kar je oznanjal Peter.« (AH 3.1.1)

Kot *obvestilna sporočila* si lahko predstavljamo Irenejeva nenehna svarila pred krivoverci,

s katerimi je želel svoje naslovnike obvarovati pred napačnim predajanjem pošiljke odrešilnega nauka.

»Ker sta torej razkrinkanje in zavrnitev vseh krivovercev raznolika in mnogovrstna in ker jim nameravam vsem ugovarjati v skladu z njihovimi značilnostmi, sem menil, da moram najprej predstaviti njihov izvor in korenino, da boš, ko spoznaš njihovo nadvse vzvišeno Brezno, vedel, na katerem drevesu so zrasli takšni sadovi.« (AH 1.22.2)

»Toda ker za njihovo razkritje zadostuje eno delo, za njihovo zavrnitev pa jih je potrebnih več, sem ti poslal dve knjigi. ... V tej tretji knjigi pa bom prinesel dokaze iz Pisem, da ti z moje strani ne bo manjkalo nič od tega, kar si mi naročil, ampak boš onkraj svojih pričakovanj prejel sredstva za razkritje in zavrnitev tistih, ki na kakršenkoli način učijo sprevržene nauke.« (AH 3.1.)

Nazadnje si lahko kot *karavanške račune* predstavljamo Irenejevo učenje o pravilu resnice glede verovanja (lat. *regula veritatis*, gr. *kanôn tês aletheías*). S tem pravilom, ki velja za zametek poznejših veroizpovedi, Cerkev pravzaprav potrjuje prejem pošiljke Božjega nauka in v njem nadrobno opiše, kaj je prejela.

»Mi pa se držimo pravila resnice, po katerem obstaja en Bog, vsemogočni, ki je vse ustvaril po svoji Besedi in uredil in iz nebivajočega naredil vse, da biva [...]; on je Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa, kakor bom pokazal. Ker se držimo tega pravila (resnice), jim zlahka dokažemo – naj bo njihovo govorjenje še tako različno in obsežno –, da so skrenili s poti resnice. Skoraj vsi krivoverci namreč trdijo, da obstaja en Bog, toda v svojem sprevrženem mnenju ga spreminjajo; nehvaležni so njemu, ki jih je naredil, prav kakor so nehvaležni pogani, ko malikujejo.

Po drugi strani pa zaničujejo Božjo ustvarjenino in nasprotujejo svojemu odrešenju: postali so najostrejši tožniki in lažne priče zoper same sebe. Čeprav nočejo, bodo zagotovo vstali v mesu, da spoznajo moč njega, ki jih bo obudil od mrtvih, toda zaradi svoje nevere ne bodo prišteti med pravične.» (AH 1.22.1)

4. ZAKLJUČEK

Slikovita podoba Cerkve kot karavane, potujočega ljudstva, v Irenejevi viziji podaja ekleziološko vizijo v skupnostni in dinamični luči. Cerkev je po eni strani karavana bratov in sester, torej celotnega Kristusovega telesa tu na zemlji, ne zgolj denimo klera, po drugi strani pa je tudi karavana apostolov, torej ni razpuščena potepuška banda, ampak urejena skupina popotnikov z jasno opredeljenimi voditelji, *sinodiarhi*, voditelji karavane, in njihovimi nasledniki, ki premorejo apostolsko avtoriteto.

V stoletjih zatem se je ta Irenejeva prispodoba za Cerkev zelo razširila. Evzebij Cezarejski z izrazom karavana poimenuje skupino mučencev, ki skupaj hodijo po poti k zmagi. Bazilij v pismu enemu od svojih sotrudnikov v škofovstvu njegovo Cerkev omenja kot karavano vernih. Asterij Sofist se v svojem govoru obrne na svoje poslušalce, zbrane vernike, in jih nagovori:

»O verna in enodušna karavana (ὁ πιστὴ συνοδία καὶ ὁμόψυχε), ki z nami potuješ po isti poti življenja, ki z nami pluješ na istem čolnu Cerkve po valujočem in zoprnem morju življenja, ki ene duše in enega duha poveličuješ Trojico in hitiš k edinemu pristanišču, nebeškemu kraljestvu!« (Comm. in Ps., hom. 5.1 [Richard 1956])

Cerkev je torej v tem imaginariju upodobljena kot karavana, družina Božjih otrok na poti k Očetu, ki jo vodi Kristus in krepí Sveti Duh. Vsi njeni člani se morajo enako truditi,

individualni napredek ni mogoč: kdor se od te karavane oddalji, tvega, da se bo izgubil.

V apokrifnem spisu *Tomažev evangelij* (103) beremo, da je Kristus naš glavni »sopotnik (σύνοδος)«, ki nas spremlja na strašni poti do svojega kraljestva in ki nas bo pripeljal v večno življenje ter nam dal zaupanje, ki ne mine in se ne spremeni. V resnici lahko rečemo, da sta Jožef in Marija na neki način s svojo skrbjo pripravljala pot: če malega Jezusa takrat res ni bilo sredi popotne družine, lahko spoznamo, da danes sredi te naše cerkvene »karavane« hodi z nami.

V Stari zavezi je izraz karavana (׳אַרָהָה) izrecno omenjen zgolj enkrat (prim. Iz 21,13; Job 6,19), in sicer ko gre za »karavano Izmaelcev, ki je prihajala z Gileáda,« in je bila skupaj s kamelami, otovorjenimi s kozlinecem, mastiko in ládanom, namenjena v Egipt (1 Mz 37,25). Kot taka, če jo enačimo s trgovskimi karavanami, ki so prihajale iz Indije in Zahodne Azije, lahko predstavlja predpodobo Cerkve, ki bo pozneje v podobi modrih z Vzhoda ponovno prinesla troje podobnih darov, le da takrat v znamenje darovanja namesto trgovanja.

Razmišljanje lahko sklenemo še z eno, morda najslikovitejšo svetopisemsko podobo karavane, in sicer tisto, ki je spremljala prihod kraljice iz Sabe v Jeruzalem: »Prišla je v Jeruzalem z zelo velikim spremstvom; kamele so nosile dišave, zelo veliko zlata in dragih kamnov. Ko je prišla k Salomonu, se je z njim pogovarjala o vsem, kar ji je ležalo na srcu.« (1 Kr 10,2) Tudi ta podoba kraljice karavane lahko predstavlja Cerkev, saj je, kot ugotavlja Irenej, prišla k Salomonu zaradi modrosti, ki mu jo je dal Bog: »Kraljica z juga je prihajala k njemu (tj. Salomonu), da bi spoznala modrost, ki je bila v njem. O njej je Gospod dejal, da bo ob sodbi vstala z rodod tistih, ki slišijo njegove besede, pa ne verujejo vanj, in jih bo obsodila (prim. Mt 12,42), kajti podvrgla se je modrosti, ki jo je oznanil Božji služabnik, oni pa so zaničevali modrost, ki jim jo je dajal Božji Sin.« (AH 4.27.1)

Kaj pa se zgodi, če v besedi *synodía* omikron zamenjamo z omega (συνωδία) – koliko

»skupnega petja« je v tej potujoči Cerkvi? – o tem pa morda kdaj prihodnjič ...

KRATICE

AH – Irenej Lyonski, *Adversus haereses* (Zoper krivoverstva)

BR – Drugi vatikanski koncil, *Dogmatična konstitucija o Božjem razodetju*

REFERENCE

PRIMARNI VIRI

Irenej Lyonski. 2018. *Zoper krivoverstva*. Prevedli Benjamin Bevc, Jan Ciglencečki in Gašper Kvartič. Ljubljana: KUD Logos.

Richard, Marcel. 1956. *Asterii sophistae Commentariorum in Psalmos quae supersunt*. Symbolae Osloenses 16. Oslo: Brogger.

Kocijančič, Gorazd, ur. 1996. *Spisi apostolskih očetov*. Prevedli Fran Omerza, Anton Strle in Gorazd Kocijančič. Celje: Mohorjeva družba.

SEKUNDARNO SLOVSTVO

Arko, Alenka. 2022. Kairos sinodalnosti v Cerkvi. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 2: 249–261.

Behr, John. 2013. *Irenaeus of Lyons: Identifying Christianity*. Oxford: University Press.

Bogataj, Jan Dominik. 2022. *Synodía* med tovarištvom, karavano in popotno družčino: starokrščanski utrinki o sinodalni grščini. *Božja beseda danes* 29, št. 2: 29–31.

Encyclopedia Britannica. 1911. Zv. 5, 10. izdaja, s. v. »Caravan«. Cambridge, MA: University Press.

Ciascai, Claudiu Marius. 2019. The Unity of the Church in Saint Irenaeus' Ecclesiology. *Studia Oecumenica* 19: 229–246.

Dujarier, Michel. 2020. Pour saint Irénée, l'Église est une 'Caravane'. Predavanje, ki je potekalo 8. oktobra 2020 na University Catholique de Lyon (UCLy) v okviru konference »Irenée de Lyon ou l'unité en question«. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=etqnui9fqM4>

Fragner, Bert G. 1996. Caravan. *Encyclopædia Iranica*, IV/7, 795–798. Dostopno na spletni povezavi: <https://www.iranicaonline.org>.

Grant, Robert M. 1997. *Irenaeus of Lyons*. London; New York: Routledge.

Kereszty, Roch. 1984. The Unity of the Church in the Theology of Irenaeus. *The Second Century* 4, št. 4: 202–218.

Minns, Denis. 2010. *Irenaeus: An Introduction*. London; New York: T&T Clark.

Trolle Larsen, Mogens. 1967. *Old Assyrian Caravan Procedures*. Istanbul: Nederlands historisch-archeologisch instituut in het nabije oosten.

Von Balthasar, Hans Urs. 1990. *The Scandal of the Incarnation: Irenaeus' Against the Heresies*. Tr. John Saward. San Francisco: Ignatius Press.

¹ Eden od glavnih navdihov za ta članek je bil še neobjavljen prispevek Michela Dujarierja (2020).

² Za kratek uvod v Irenejovo življenje in delo gl. Grant 1997 ali Minns 2010.

³ Odlomke iz Irenejevega dela *Zoper krivoverstva* navajam po slovenski izdaji, za katero so prevod pripravili Benjamin Bevc, Jan Ciglencečki in Gašper Kvartič (2018).